

การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม
ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
Study of Buddhist Monks Roles in Moral Development based on
Sufficiency Economy Philosophy

พระครูธำรงวงศ์วิสุทธิ์ (ธีรศักดิ์ พ่วงพูล) *

Phrakhru Thamrongwongvisut (Theerasak Phuangpool)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อันได้มาจากการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ โดยการวิเคราะห์ความสอดคล้องของหลักคุณธรรมจริยธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประกอบได้ด้วย ความพอประมาณ, ความมีเหตุผล, ภูมิคุ้มกัน โดยอยู่บนเงื่อนไขของความรู้คู่คุณธรรม พบว่า แนวทางในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมต้องเริ่มจากการพัฒนาด้านการศึกษาเพื่อให้คนมีความรู้ ความสามารถด้านต่าง ๆ และนำความรู้ดังกล่าวไปประกอบสัมมาอาชีพสร้างความอยู่ดีมีสุขให้กับตนเอง และครอบครัว ส่วนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ถือว่า มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าความสับสนวุ่นวายของสังคมไทยในปัจจุบันนี้มีสาเหตุสำคัญมาจากการที่คนขาดคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต ดังนั้นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

* คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

E-mail: mcuthomrong@gmail.com

ต้องรู้จักปรับปรุงตนเองให้เป็นผู้ที่มีความรู้อย่างพอเพียง เป็นผู้ที่ใช้จ่ายอย่างพอเพียงในการศึกษา เป็นผู้มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี เป็นผู้เรียนที่รู้จักแก้ไขปัญหา รู้จักวิธีการคิดหรือคิดด้วยเหตุผล เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ซึ่งประกอบไปด้วยหลักธรรมสำคัญ 2 หลักธรรม คือ ขรราวาสธรรม 4, วุฑฒิธรรม 4

คำสำคัญ: บทบาทของพระสงฆ์, การพัฒนา, คุณธรรมจริยธรรม, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

The purpose of this article was to propose a model of moral and ethical development based on the philosophy of sufficiency economy. Documentary study was used by studying the role of Buddhist monks and analyzing the consistency of morality, ethics, and philosophy of sufficiency economy consisted of modesty, rationality, and immunity that based on the conditions of knowledge and morality. Results indicated that the guidelines for moral development began with the development of education in order to provide people with knowledge with various abilities, and also apply the aforementioned knowledge to occupations building well-being for yourself and your family. For moral and ethical development, it is very important aspect for social development. Considering with the current situation in Thai society, it can be seen that the chaos of Thai society today is mainly due to the lack of moral and ethical lifestyle. Therefore, moral and ethical development must know how to improve oneself to be people with sufficient knowledge, and be a person who spends sufficiently on education, a person with good physical health and mental health, and be a learner who know how to solve problems, and know how to think reasonably. There are five aspects in a

model of moral and ethical development consisted of education, Dhamma propagation, social welfare, inherit culture, promote and preserve environment. There are two important principles for the maximum benefit which are virtues for a good household life, and virtues conducive to growth in wisdom.

Keywords: Buddhist Monks, Moral Development, Sufficiency Economy Philosophy

บทนำ

ในปัจจุบัน พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนโดยการสอดแทรกหลักธรรมะเข้าไปประยุกต์ใช้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยใช้หลักวิถีชีวิตให้ได้อย่างพอเพียงตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประกอบได้ด้วย ความพอประมาณ, ความมีเหตุผล, ภูมิคุ้มกัน ให้สามารถผลิตหรือบริโภคด้วยดี ทั้งทางด้านพฤติกรรม คุณธรรมและปัญญา อันนำคนในชุมชนออกจากปัญหาความยากจน ปัญหาหนี้สิน สามารถดำรงตนอยู่อย่างพอเพียง ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ที่สำคัญสามารถยกระดับการพัฒนาจิตใจไปอีกระดับหนึ่ง คือ จากการค้าเงินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่พอเพียงสำหรับตน เป็นการแบ่งปันช่วยเหลือ ความสามัคคีและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของคนในชุมชน ตามหลักพุทธธรรมที่เน้นการผลิตที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (อหิงสธรรม) การบริโภค ที่เน้นหลักพอประมาณ เพื่อยังอัตภาพให้เป็นไป (โภชนะ มัตตัญญูตา) การกระจายรายได้ที่เน้นการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส (ทาน) หลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ส่งผ่านโดยพระสงฆ์เป็นการเน้นพัฒนาด้านจิตใจเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว มีผลต่อสุขภาพจิต เป็นตัวแปรที่สำคัญต่อสุขภาพกายและจิตใจ บทบาทหน้าที่หลักที่พระสงฆ์ต้องปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของตนเองแล้วบทบาทหน้าที่อีกอย่างหนึ่ง คือ การช่วยเหลือสังคมชุมชน เนื่องด้วยพระสงฆ์มีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงอาศัยอยู่กับคฤหัสถ์ด้วยการออกบิณฑบาตเพื่อยังอัตภาพ

ให้ดำรงอยู่ได้ จึงมีความสัมพันธ์กับคฤหัสถ์ในชุมชนสังคมนั้น ๆ พระสงฆ์จึงมีหน้าที่ต้องช่วยเหลือสังคมชุมชน เพื่อให้คนในสังคมนั้น สามารถยกระดับคุณภาพพฤติกรรมทางกาย จิตใจ และปัญญาให้ประณีตขึ้น

บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

พระสงฆ์มีบทบาทเพื่อสังคมโดยการใช้ปัญหาของสังคมเป็นตัวชี้นำ กิจกรรมที่ทำ คือเข้ามาสนองตอบปัญหาเป็นบางส่วน และต้องมองปัญหาแยกส่วนและแคบลง พระสงฆ์บางรูปให้บริการสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานแม้ปัญหาท้องถิ่นเล็ก ๆ แต่มีพลังมาก อีกทั้ง ไม่แยกส่วนปัญหาที่เชื่อมโยงกันสัมพันธ์กันอีกด้วย และที่สำคัญการมองปัญหาต่าง ๆ จากมุมมองที่เป็นอิสระจากการครอบงำของทุนนิยม วัตถุนิยม และบริโคนิยม ของพระสงฆ์ โดยประเพณีพระสงฆ์ก็ไม่ได้ทำหน้าที่สอนธรรมเพียงอย่างเดียว หากยังมีบทบาทในทางโลก เช่น สอนวิชาชีพ ชุบ่อนาสร้างสะพาน และเป็นผู้ไกล่เกลี่ยระงับความขัดแย้งในหมู่บ้านเป็นต้น วัดจึงไม่ใช่สถานอบรมสั่งสอน ศีลธรรมจรรยา และประกอบพิธีกรรม บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการพัฒนาชุมชนให้เจริญด้วยการสร้างสาธารณประโยชน์ ซึ่งเป็นการสร้างความผูกพันและการสงเคราะห์ชาวบ้านด้วยสิ่งที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของชุมชน เช่น ช่วยสร้างโรงเรียน สร้างถนน ศาลาประชาคม พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ในการพัฒนาจิตใจของคนในสังคมให้อยู่ในทานองคลองธรรมมากขึ้น ด้วยการปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม อันดีแก่ประชาชน จากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่งมาช้านานแล้ว และยังเป็นการสืบทอดศาสนา พระสงฆ์ให้การช่วยเหลือต่อสังคมไทยตลอดมาโดยเฉพาะในชนบท โดยทำหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคมและแบ่งเบาภาระในการให้บริการของสังคมได้เป็นอย่างมาก ช่วยในการกล่อมเกล่าจิตใจและลักษณะนิสัยของคนในสังคม ให้บริการตามความจำเป็นของประชาชน เกี่ยวข้องกับกิจกรรมและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และมีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมทางสังคมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

บทบาทการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน อันมีผลทำให้ปัญหาของหมู่บ้านเริ่มคลี่คลาย เช่น มีรายได้สูงขึ้น ยาเสพติดลดลง เกิดความ

สามัคคี มีอาชีพเสริม การทำงานเป็นกลุ่ม มีดิน น้ำ ป่า ชุมชน และสัตว์เป็นแหล่งอาหาร ให้แก่ชาวบ้าน ครอบครัวลดความแตกแยก สุขภาพกายใจดีขึ้นเกิดความเอื้ออาทรต่อกัน มีกองทุนสวัสดิการ ลดค่าใช้จ่ายในการรักษา และมีบุคลากรทำงานเพิ่มขึ้น มีดังนี้

1. บทบาทในฐานะผู้จัดตั้งกลุ่มกิจกรรมในชุมชน และกลุ่มองค์กรเครือข่าย
2. บทบาทในฐานะเป็นที่ปรึกษาการเสริมและต่อยอดกิจกรรมที่ทำอยู่ให้เข้มแข็งและยั่งยืนให้ชาวบ้านในชุมชนและกลุ่มองค์กรเครือข่าย
3. บทบาทในฐานะผู้ให้ความรู้ ความเข้าใจในการจัดการบริการกลุ่มกิจกรรมในชุมชนและกลุ่มองค์กรเครือข่าย
4. บทบาทในฐานะผู้ประสานงาน ประสานพลังความคิด ประสานงานให้หน่วยงานภาครัฐ เอกชน ให้มาหนุนเสริมสร้างทางด้านการตลาด องค์กรความรู้ วัสดุอุปกรณ์และงบประมาณ ในการจัดการต่อองค์กรในชุมชนให้เข้มแข็ง
5. บทบาทในฐานะผู้อำนวยความสะดวกกลุ่มกิจกรรมในชุมชน และกลุ่มองค์กรเครือข่ายได้เข้าไปใช้สถานที่ การให้ข้อมูลชุมชน วัสดุอุปกรณ์และการบริการ
6. บทบาทในฐานะเป็นผู้สนับสนุนและส่งเสริมให้การสนับสนุนกลุ่มกิจกรรมในชุมชน และกลุ่มองค์กรเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมในท้องถิ่นตลอดจนด้านงบประมาณลงทุนเบื้องต้น อำนวยความสะดวกด้านสถานที่ สนับสนุนในการจัดหาทรัพยากร และปัจจัยอื่นที่เอื้อต่อการดำเนินงาน (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม และสวนดุสิตโพล มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2550 : 11)

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทยอย่างมากในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงมีความสลับซับซ้อนจนยากที่จะอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดต่างเป็นปัจจัยเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน การพัฒนาในด้านบวกนั้น ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางวัตถุ และสาธารณูปโภคต่าง ๆ ระบบสื่อสารที่

ทันสมัย หรือการขยายปริมาณและกระจายการศึกษาอย่างทั่วถึงมากขึ้น แต่ผลด้านบวกเหล่านี้ส่วนใหญ่กระจายไปถึงคนในชนบท หรือผู้ด้อยโอกาสในสังคมน้อย แต่ว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เกิดผลลบติดตามมาด้วย (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2539 : 15)

ความพอเพียงในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้คนไทยสามารถพึ่งตนเอง และดำเนินชีวิตไปได้อย่างมีศักดิ์ศรีภายใต้อำนาจและความมีอิสระในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง ความสามารถในการควบคุมและจัดการเพื่อให้ตนเองได้รับการสนองต่อความต้องการ การต่าง ๆ รวมทั้งความสามารถในการจัดการปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ซึ่งทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นศักยภาพพื้นฐานที่คนไทยและสังคมไทยเคยมีอยู่แต่เดิม ต้องถูกกระทบกระเทือน ซึ่งวิกฤตเศรษฐกิจจากปัญหาฟองสบู่และปัญหาความอ่อนแอของชนบท รวมทั้งปัญหาอื่น ๆ ที่เกิดขึ้น ล้วนแต่เป็นข้อพิสูจน์และยืนยันปรากฏการณ์นี้ได้เป็นอย่างดี

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการ ทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง จึงประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังนี้ (ณัฐพงษ์ ทองภักดี, 2540)

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

3. ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตโดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและ ความระมัดระวังในการปฏิบัติ

2. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

เศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นให้ผู้ผลิต หรือผู้บริโภค พยายามเริ่มต้นผลิต หรือบริโภคภายใต้ขอบเขต ข้อจำกัดของรายได้ หรือทรัพยากรที่มีอยู่ไปก่อน ซึ่งก็คือ หลักในการลดการพึ่งพา เพิ่มขีดความสามารถในการควบคุมการผลิตได้ด้วยตนเอง และลดภาวะการเสี่ยงจากการไม่สามารถควบคุมระบบตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ เศรษฐกิจพอเพียงมิใช่หมายความว่า การกระเบียดกระเสียรจนเกินสมควร หากแต่อาจพุ่มเฟียกได้เป็นครั้งคราวตามอัตภาพ แต่คนส่วนใหญ่ของประเทศ มักใช้จ่ายเกินตัว เกินฐานะที่หามาได้ สามารถนำไปสู่เป้าหมายของการสร้างความมั่นคงในทางเศรษฐกิจได้ เช่น โดยพื้นฐานแล้ว ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม เศรษฐกิจของประเทศจึงควรเน้นที่เศรษฐกิจการเกษตร เน้นความมั่นคงทางอาหาร เป็นการสร้างความมั่นคงให้เป็นระบบ

เศรษฐกิจในระดับหนึ่ง จึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่ช่วยลดความเสี่ยง หรือความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาวได้ สามารถประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับ ทุกสาขา ทุกภาคของเศรษฐกิจ ไม่จำเป็นจะต้องจำกัดเฉพาะแต่ภาคการเกษตร หรือภาคชนบท แม้แต่ภาคการเงิน ภาคอสังหาริมทรัพย์ และการค้าการลงทุนระหว่างประเทศ โดยมีหลักการที่คล้ายคลึงกันคือ เน้นการเลือกปฏิบัติอย่างพอประมาณ มีเหตุมีผล และสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ตนเองและสังคม

บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

พระสงฆ์ถือว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน ชีวิตของพุทธศาสนิกชนผูกพันกับพระสงฆ์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนิกชนในสังคมกับพระสงฆ์ จึงไม่สามารถแยกจากกันได้ ทั้งนี้เพราะต่างต้องอาศัยซึ่งกันและกันตลอดเวลา ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีบทบาทด้านต่าง ๆ เพื่อเกื้อกูลต่อชุมชน ดังนี้ (พระมหากฤษฎา นันทเพชร, 2540)

บทบาทพระสงฆ์ด้านการศึกษา

ตั้งแต่อดีต วัดกับวังได้ร่วมมือกันให้การศึกษาแก่ประชาชนมาโดยตลอด จนถึงการศึกษาระบบใหม่ในสมัยรัชการที่ 5 วัดและคณะสงฆ์ยังคงให้ความร่วมมือในการจัดการศึกษาของชาติอยู่ โดยเฉพาะในระดับมูลศึกษาและประถมศึกษา ต่อมาในรัชกาลที่ 6 การศึกษาระบบวัด กับการศึกษาระบบใหม่ถึงแยกจากกันอย่างเด็ดขาด หน้าที่ทางการศึกษาโดยตรงของพระสงฆ์ จึงจำกัดอยู่แต่ในวัดและประชาชนในวงแคบเท่านั้น จากความสำคัญของวัดและพุทธศาสนาในอดีต ทำให้เกิดประเพณีที่สำคัญที่พระพุทธรูปไปเกี่ยวข้องกับการศึกษา มาจนถึงปัจจุบัน

1. ประเพณีวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียนของชุมชน และพระสงฆ์เป็นครูผู้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน ชาวกรุงและชาวเมืองในปัจจุบันอาจมองไม่ค่อยเห็น แต่สำหรับชาวบ้านในชนบททางไกลยังพอมองเห็น แม้ไม่เป็นศูนย์กลางเหมือนแต่ก่อน ก็พอเป็นช่องทางหรือที่พึ่งแหล่งสุดท้าย

2. ประเพณีบวชเรียน ซึ่งมีความหมายว่าบวชคู่กับเรียน เมื่อบวชแล้วต้องเรียนหรือบวชก็เพื่อเรียน

ในปัจจุบันบทบาทของพระสงฆ์ในการศึกษา สามารถแบ่งได้ดังนี้ (พระราชมนี, (ป.อ.ปยุตฺโต), 2539 : 23)

1. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์
2. โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์
3. ธรรมศึกษา
4. ครูสอนศีลธรรมในโรงเรียน หรือพระธรรมวิทยากร
5. การศึกษาพระปริยัติธรรม
6. การจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

บทบาทพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่ธรรม

ในอดีตการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์จำกัดอยู่เฉพาะในขอบเขตของวัดและชาวบ้านตามประเพณีและโอกาสอันสมควร เช่น การเทศนาสั่งสอนชาวบ้านในวันพระหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การเทศน์ในงานบุญพิธีหรืองานบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ เช่น งานทำบุญบ้าน งานศพ เป็นต้น ในปัจจุบันที่การสื่อสารมีความสะดวกรวดเร็วมากขึ้น พระสงฆ์สามารถดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างกว้างขวาง และเข้าถึงประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ได้มากขึ้น

ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ธรรมสามารถแบ่งได้ 3 ประการใหญ่ ๆ คือ

1. พระธรรมจาริก พระสงฆ์ไทยที่เสียสละเวลาและสมัครใจเดินทางไปปฏิบัติงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาในท้องที่จังหวัดต่าง ๆ ให้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แสดงตนเป็นพุทธมามกะ และส่งบุตรหลานเข้าบรรพชาอุปสมบทเป็นจำนวนมาก และได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนทั้งฝ่ายปริยัติธรรมและสามัญศึกษาและได้เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามภูมิลำเนาเดิม

2. พระธรรมทูต พระธรรมทูตคือพระภิกษุ สามเณรที่มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาพอสมควรที่จะดำเนินการเผยแผ่ได้ แล้วเสียสละไปพบกับประชาชนในถิ่นต่าง ๆ เพื่อหาทางโน้มน้าว

ประชาชนให้เกิดความสนใจเลื่อมใสในคุณค่าแห่งศีลธรรมและพระพุทธศาสนา

3. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยทั่วไป

- การเทศน์ หรือการบรรยายธรรมในโอกาสต่าง ๆ เช่น ในวันธรรมสวนะ (วันพระ) หรือตามที่ได้รับนิมนต์ไปในสถานที่ต่าง ๆ เนื่องในวันสำคัญต่าง ๆ

- การเผยแพร่โดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ เป็นต้น

- อื่น ๆ หมายถึง การเผยแพร่ที่ควบคู่ไปกับการพัฒนาในด้านอื่น ๆ เช่น พัฒนาหรือสังเคราะห์ด้านวัตถุ แล้วนำมาให้หันเข้าธรรมะ

บทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์

หน้าที่ทางสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์เกิดจากองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ต้องเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์ในเรื่องปัจจัย 4

2. สภาวะและเหตุการณ์ในสังคมเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

3. คุณธรรม เมตตาธรรม กรุณาธรรมของพระสงฆ์ที่ต้องการช่วยเหลือผู้อื่นให้

พ้นทุกข์

บทบาทพระสงฆ์ด้านการพัฒนาจิตใจ

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาชี้ชัดว่า ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จได้เพราะใจ เพราะฉะนั้นจึงต้องพัฒนาจิตใจที่ฝึกดีแล้วจะทำให้มีการพัฒนาภายนอกด้วย การพัฒนาจิตใจตามทัศนะของพระพุทธศาสนาเรียกว่า ภาวนา หรือ กรรมฐาน มี 2 ประการคือ สมถภาวนา คือ ทำจิตใจให้สงบและวิปัสสนาภาวนา คือทำให้เกิดการรู้แจ้งเห็นจริง

บทบาทพระสงฆ์ด้านสืบสานวัฒนธรรม

วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและถ่ายทอดกันมาจากบรรพชน สู่อนุชนรุ่นหลัง วัฒนธรรมแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เช่น ปราสาทราชวัง วัด ป้อม ค่าย กำแพง และลักษณะที่เห็นรูปทรงไม่ชัดเจน เช่น คุน้ำ คันดิน ถนนโบราณ เนินดินที่ปกคลุม

เจดีย์ โบสถ์ วิหาร เป็นต้น

2. ศิลปวัฒนธรรมประเภทงานจิตรกรรม ส่วนใหญ่จะมีอยู่ในวัด
3. ศิลปวัฒนธรรมประเภทงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน
4. ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม เช่น ความคิดในทัศนคติ อุดมการณ์ ประเพณี ความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ

บทบาทพระสงฆ์ด้านส่งเสริมและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ว่าด้วยเรื่องธรรมชาติ กฎของธรรมชาติการปฏิบัติตามกฎระเบียบของธรรมชาติ และผลที่ได้จากการปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เพราะฉะนั้นจึงปรากฏหลักธรรมมากมายที่แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรมชาติแวดล้อมที่มนุษย์ต้องอาศัยในการดำรงชีวิตยังรวมไปถึงบทบาทผู้นำทางศาสนาที่มีอิทธิพลต่อชาวบ้านในชนบทและสังคมเมืองให้ความเคารพเลื่อมใส ยอมรับคำชี้แนะหรือแนะนำไม่แต่เฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเท่านั้น แต่ยังกินอาณาบริเวณในมิติอื่น ๆ อีกด้วย เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน ผู้นำทางศาสนามักจะเป็นผู้นำแบบไม่เป็นทางการของชาวบ้าน มีอิทธิพลทางความคิดและจิตวิญญาณต่อชาวบ้านในระดับสูง ดังนั้น พระสงฆ์ควรเป็นแบบอย่างที่ดี ในด้านศีลธรรม จรรยา เพื่อปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่น ควรพัฒนาตนให้รอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม อันจะส่งผลต่อศักยภาพในการอบรมพัฒนาจิต การเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่พุทธศาสนิกชน เป็นผู้ให้คำสอนและหลักศาสนาธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยตรงคือเป็นผู้ให้การฝึกอบรมแก่พุทธศาสนิกชน และโดยทางอ้อม คือ การครองตนตามหลักธรรมวินัย ซึ่งจะก่อศรัทธาแก่คนทั่วไป และการให้การอบรมพัฒนาศักยภาพด้านการอบรมพัฒนาจิตและหลักปริยัติทางศาสนาแก่คณาจารย์และวิทยากรผู้ให้การอบรมแก่เยาวชนอีกส่วนหนึ่ง ในการสั่งสอนเยาวชน ด้านศีลธรรม เช่น เป็นวิทยากรอบรมในสถานศึกษา หรือจัดโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ นำพุทธศาสนิกชนและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอบรมศาสนาธรรม ซึ่งอาจทำโดยวัด กลุ่มบุคคลโดยมีวัดเป็นแกนนำ กลุ่มพระสงฆ์และสื่่อมวลชน (ยุทธพงศ์ แสงโสภา, 2544 : 48)

หลักและวิธีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

พระพุทธศาสนามองมนุษย์ทุกคนว่า “เวไนยสัตว์” ที่มีศักยภาพในตัวเองที่จะพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรมให้สูงขึ้น ตามลำดับจนบรรลุเป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิตได้ แนวทางปลูกฝังนั้นพระพุทธศาสนายอมรับทั้งอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและการใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผล ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลเท่านั้น องค์ประกอบทั้งสองนี้ต้องเสริมเกื้อหนุนกันประสานกัน ด้วยดี การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นไปด้วยดีองค์ประกอบทั้ง 2 ประการ คือ (พระราชมนี, (ป.อ. ปยุตโต), 2539 : 23; สมบูรณ์ สุขสารานู, 2532 : 19)

1. โปรโตโฆสะ สิ่งแวดล้อมภายนอก หมายถึงสิ่งแวดล้อมทางสังคมทั่วไปที่ดีที่เกื้อกูลแก่การปลูกฝังจริยธรรมในที่นี้เน้นไปที่ กัลยาณมิตร คือ ผู้คอยให้คำแนะนำที่ดี เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์และท่านผู้รู้ทั้งหลาย เด็กที่มีโปรโตโฆสะที่ดีพร้อมจะก้าวหน้าทางจริยธรรมมากกว่าเด็กที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวย

2. โยนิโสมนสิการ การรู้จักใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผลใช้ความคิดถุวิธี รู้จักคิด คือ คิด แยกแยะและสืบเสาะหาต้นตอ ตามหลักความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยต่าง ๆ พุดให้เข้าใจง่าย คือ คิดเป็นแก้ปัญหาเป็น

ในทางปฏิบัติการสร้างคุณธรรมจริยธรรมจะต้องขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมส่วนหนึ่ง และสร้างสำนึกภายในโดยเฉพาะการรู้จักคิดของเด็กอีกส่วนหนึ่ง ครูอาจารย์จะช่วยเป็นกัลยาณมิตรชี้แนะให้ใช้ความคิดให้ถุวิธี รู้จักคิดหาเหตุผล ถ้าไม่มีกัลยาณมิตรโยนิโสมนสิการมักเกิดยาก

พระสงฆ์ได้รับการคาดหวังในเรื่องของบทบาทการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยผ่านสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ซึ่งบทบาทดังกล่าวได้รับความคาดหวังที่มีความคล้ายคลึงกัน เนื่องจากคำว่าบทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร และบทบาทที่ถูกคาดหวังในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม เป็นบทบาทของพระสงฆ์ ซึ่งการแสดงบทบาทมีข้อจำกัดตามหลักพระพุทธศาสนา จึงส่งผลให้บทบาทที่ถูกคาดหวังนั้นมีความ

คล้ายคลึงกันในทางที่พระสงฆ์จะสามารถปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม ซึ่งตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ควรมีบทบาทสรุปได้ ดังนี้ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2532 : 21)

1. บทบาทในการอบรมสั่งสอนศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งในการเทศนาภายในวัด หรือการเป็นครูพระสอนตามสถาบันการศึกษา ซึ่งเป็นบทบาทที่พระสงฆ์สามารถปฏิบัติผ่านทางสถาบันทางสังคมได้ทุกรูปแบบ อยู่ในรูปของพระธรรมทูต ซึ่งพระธรรมทูตคือพระภิกษุ สามเณรที่มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาพอสมควรที่จะดำเนินการเผยแพร่ได้ แล้วเสียสละไปพบกับประชาชนในถิ่นต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางโน้มน้าวประชาชนให้เกิดความสนใจเลื่อมใสในคุณค่าแห่งศีลธรรมและพระพุทธศาสนา (ทิตนา แคมมณี, 2541)

2. บทบาทในการเป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ชีวิตแบบพอเพียงพึ่งพาตนเองได้ เป็นบทบาทที่พระสงฆ์สามารถปฏิบัติผ่านทางสถาบันทางสังคมได้ทุกรูปแบบโดยเฉพาะสถาบันศาสนา อันหมายถึงการครองตนตามหลักธรรมวินัย ซึ่งสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พุทธศาสนิกชน ทั้งนี้บทบาทที่พึงประสงค์ประการหนึ่งของพระสงฆ์คือ เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรม จรรยาเพื่อปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้นกับประชาชนในท้องถิ่น และบทบาทดังกล่าวยังสอดคล้องกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมโดยการให้สังเกตตัวแบบตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Cognitive Theory) การเรียนรู้ส่วนใหญ่ของคนเกิดขึ้นจากการสังเกตจากตัวแบบ ซึ่งสามารถที่จะถ่ายทอดทั้งความคิดและการแสดงออกได้พร้อม ๆ กัน

3. บทบาทในการเป็นผู้ประสานความร่วมมือกับชุมชน สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ทั้งนี้ในการปลูกฝังจิตสำนึกแก่ประชาชนต้องปลูกฝังจิตสำนึกให้มีความตระหนักรู้ (Awareness) มีจิตสำนึก (Consciousness) มีการกระทำร่วมกัน (Collective action) มีเครือข่าย (Network) ประสานงานและร่วมมือกัน

4. บทบาทในการจัดกิจกรรมธรรมบ้นเทิงหรือกิจกรรมนันทนาการภายในวัดเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในกลุ่มเยาวชน และบทบาทในการจัดภูมิทัศน์ภายในวัดให้

เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและชื่นชมกับธรรมชาติ เนื่องจากในการเผยแพร่ธรรมสามารถควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ เช่นพัฒนาหรือสงเคราะห์ด้านวัตถุ แล้วโน้มน้าให้หันเข้าธรรมะ อีกทั้งการจัดกิจกรรมธรรมบันเทิงยังเป็นการชักชวนให้เยาวชนได้เข้ามาอยู่ในโปรโตไซส หรือสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งหมายถึงสิ่งแวดล้อมทางสังคมทั่วไปที่ดีที่เกื้อกูลแก่การปลูกฝังจริยธรรมในที่เน้นไปที่ กัลยาณมิตร ผู้คอยให้คำแนะนำที่ดี พร้อมจะก้าวหน้าทางจริยธรรมมากกว่าเด็กที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวย ดังนั้นการจัดกิจกรรมธรรมบันเทิงจึงเป็นการปลูกฝังเรื่องของคุณธรรมให้กับเยาวชน ซึ่งเยาวชนเป็นเหมือนผ้าขาวที่บริสุทธิ์ เป็นไม้อ่อนที่ตัดง่าย จึงควรให้ความสำคัญและความสนใจเป็นพิเศษในการอบรมและพัฒนาเยาวชนของเราตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ให้เป็นเยาวชนที่พึงประสงค์ คือ เป็นคนเก่งด้วยปัญญา เป็นคนดีด้วยคุณธรรม มีความสุขในสังคม

การพัฒนาเรื่องของบทบาทของพระสงฆ์ที่จะออกไปเป็นวิทยากรให้ความรู้ต่าง ๆ มีการนำเสนอหลักธรรมให้แก่ประชาชนไม่จำเป็นต้องไปเทศน์อย่างเดียว จะต้องเข้าถึงประชาชน พระที่เข้าถึงประชาชนนั้นมีส่วนน้อยมาก ถ้าว่าพระมีความชำนาญและมีใจรัก มีสถาบันต่าง ๆ ส่งเสริมในทุก ๆ ด้าน มีการให้กำลังใจผู้น้อยได้รับพลังมวลชน เราต้องสร้างศรัทธาให้เกิด เราจะได้รับความร่วมมือและพัฒนาอย่างเป็นกระบวนการ เราสามารถบูรณาการได้ตามที่กำหนดไว้

บทสรุป

บทบาทของพระสงฆ์การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบความสำเร็จ คือ ขึ้นอยู่ที่พระภิกษุ ต้องมีความน่าเลื่อมใสศรัทธาก่อน ก็คืออันดับแรกถ้าเราไม่มีความน่าเลื่อมใสศรัทธาแล้ว ถึงจะไปบรรยายอย่างไรก็ตาม ชาวบ้านก็จะไม่เชื่อถือ ไม่ศรัทธาหรือจะไม่ให้ความร่วมมือ ดังนั้นข้อแรกจะให้สำเร็จได้นั้นก็คือพระภิกษุนั้นต้องมีการปฏิบัติที่ดีงาม มีศีลที่ดีงาม จึงจะสามารถสำเร็จได้ คือ พระสงฆ์ที่อยู่ในวัด ไม่ว่าจะเป็นเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าอาวาสทุกวัด และพระสงฆ์ทั่วไป และพระสงฆ์ควรมีความมุ่งมั่นความตั้งใจในการอบรมสั่งสอน อยู่ที่ตัวพระภิกษุสงฆ์เอง ถ้าเราอยู่ให้เป็นครู แล้วก็อยู่ให้เขาเห็น ว่า

ลักษณะของภิกษุสงฆ์เป็นอย่างไร ทำอย่างไรแล้วก็จะส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้ได้ดีได้อย่างไร บางครั้งพระที่นิ่งเฉยๆสามารถที่จะเป็นแบบอย่างให้กับเยาวชนพุทธศาสนิกชนได้ดีกว่าพระที่พูดมาก ถ้าตนเองปฏิบัติให้เห็นแล้วก็จะมีคนปฏิบัติตามได้ถือว่าเป็นครูที่ดีที่สุด และพระสงฆ์ต้องเข้าใจบทบาทที่ชัดเจนของตัวเองก่อน แล้วก็สำคัญก็คือการศึกษาด้วย พระสงฆ์เป็นสัญลักษณ์ของการศึกษา ถ้าพระสงฆ์เข้าใจบทบาทของตัวเองก่อนนะ แล้วก็พัฒนาศักยภาพของตนเองต่อ การพัฒนาคุณธรรมมันเป็นเรื่องของนามธรรมควรจะทำให้สำเร็จ ต้องรู้ศักยภาพของคนที่ต้องพัฒนาไปทางด้านคุณธรรม คือต้องเข้าใจบทบาทตัวเราเอง

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม และสวนดุสิตโพล มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

(2550). *โครงการศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ : กระทรวงวัฒนธรรม.

งามพิศ สัตย์สงวน. (2532). *หลักมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์.

ณัฐพงษ์ ทองภักดี. (2540). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารการพัฒนา*. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ทิตนา แคมมณี. (2541). *การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์.

พระธรรมปิฎก, (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2539). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก.

พระราชมนี, (ป.อ. ปยุตโต). (2539). *การศึกษาของคณะสงฆ์ : ปัญหาที่รอทางออก*. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.

พระมหาภุชญา นันทเพชร. (2540). *ทัศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม.*

(วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ ฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์.

ยุทธพงศ์ แสงโสภา. (2544). *บทบาทพระสงฆ์กับการแก้ไขปัญหาสังคมไทย ศึกษากรณี*

กลุ่มสี่จังหวัดสระบุรี (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต).

กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.

สมบูรณ์ สุขสารานู. (2532). *การพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา กรณีศึกษาพระสงฆ์*

นักพัฒนา. กรุงเทพฯ ฯ : พิมพ์สอยการพิมพ์.